

BUTLLETÍ
DEL
CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

BUTLLETÍ

DEL

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

1897

VOLUM SETÈ

BARCELONA

TIPOGRAFIA «L'AVENÇ»: RONDA UNIVERSITAT, 4

1897

 BUTLLETÍ DEL
CENTRE EXCURSIONISTA
DE CATALUNYA

ANY VII

JANER

N.º 24

LA VALKIRIA DEL VALLÈS (1)

Al peu de les singleres de Bertí, en lo torrent de Vallerrós, tot just al clarejant de l'alba, se banyava gentil y bella, la Dòna d'Aigua de Riells (2).

Los saltants dringaven cap avall, espurnejants y alegres; los gorchs transparentaven, de tant clars, l'estelada; y ella, joganera y fantasiosa, serpentejava per demunt d'ells, que semblava fada del cel vinguda.

Duya una cstrella al front y sos vestits de perles d'aigua.
L'hereuet de Viaplana, florida branca d'antich tronch,

(1) La tradició de sers sobrenaturals que en forma de dònes viuen en los llochs frondosos y bonichs, omplintho tot de poesia, és molt comuna a Catalunya. Prenen diferents noms, segons les encontrades, més totes habiten les coves o baumes de la vora dels llachs; en nits serenes y clares ixen a celebrar ses dances y deixar oir gays cants que atreuen als joves, y ab ells celebren grans festins ab copes d'or de begudes meravelloses. Les Encantades de Vallerrós, la Dòna d'Aigua de Riells, les Encantades de Montseny, les de Montsolíu, les de Montmany, les del torrent de can Fabrer de Bigues, les de Selvichs, les Alojés del llach de Banyoles, les Encantades del single de Parets, les Gojes de Sant Jordi Desvallés, les Encantades de Santa Creu d'Olordre, les del castell de Marmellà, l'Encantada de can Borrell de Mollet d'escala d'or pera pujar al llit, les poètiques Dònes de Aigua dels llachs dels Pireneus, totes són d'una niçaga, nascudes al escalf de la tradició germànica. Per això agafem un nom genèrich, lo de Valkiria, que és lo d'aquell poble, pera contar la nostra llegenda.

(2) *Tradicions del Vallès*, del autor; *Tradicions y llegendes*, de D.ª Maria de Bell-lloch.

alegre d'ànima, eixí de casa seva y se'n baixà, per la costa, cap al camí del poble.

Feya un airet fi, dolç, suau alè de primavera; lo prat era florit, y l'herbey un perlejar de la rosada.

La Dòna d'Aigua, al veurel, tot lliscant per damunt de l'aigua, s'apropà manyagosament vers allí ont ell devia passar. Resplendia com l'estel del alba.

—Oh bell jovenet! Diga'm: may, en mig del cor, has sentit un refilet dolç d'aucell de paradís que tot te'l somovia?

—Qui ets tu, dòna? Ets ser vivent o fantasma somniadora del cel baixada?

—Oh hereu, só vinguda ací per gosarme ab ta mirada; de ta gentil ànima vull ser joya escayenta, y defallida d'amor só aquí pera que'm facis ta esclava.—

Lo piu del rossinyol, mig somort pera no trencar poesia tanta, esclatà ab un refilet dolç, perdut en l'espai, com bell ressò d'una música divina.

L'hereuet, sense paraula, ubriach d'encantament, se'n baixà fins a l'aigua, donà un bes d'amor, y, sense saber com, s'alçà entre sos braços, com lliri blanch, la gentil Dòna d'Aigua.

Canteu, aucells, si may heu vist tanta bellesa; alceu un chor d'alegria y feu ressonar tota la terra, que lo més hermós que heu vist s'hau nit avuy en aplech de celestial poesia.

Ella, ab los braços deixats anar damunt el coll del jovenet formantli garlanda de virginal corona, ab los ulls dolços, la boca somrienta, se l'emmenà, pausada, dolçament, trepitjant milers de flors, vers son palau de reina.

Lo die anava creixent, les estrelletes del cel se fonien una darrera l'altra pipellejant de joya, lo cim de les montanyes s'emporporava de llum vestint color de flama; y quan ells dos arribaren a la cova, un esplendent raig de sol, lo primer del die, esclatà en llum d'or, per un esqueix de single, damunt d'ells, revestintlos tots d'esplendent gala.

Y no's vegeren més. Un estol de fades eixí de sopte de

dintre, prengueren vol cap amunt y s'escamparen per la celestial volta.

Les de *Sellechs* també hi vingueren, les de *Montmany* y les de la *Casa falsa* de l'Uyà, y fins les més llunyanes de *Montseny*, totes s'aplegaren pera celebrar la conquesta de sa reina.

Y les haurieu vistes, totes, ara en los fons de les torren-teres, ara en les gemades valls, ara en les afraus feréstegues, ara en los frescosos riberals, jugar, acoblarse, fugir unes d'altres, esfumarse per òstints costats en mig dels cants de l'aucellada, d'alens de primavera, de somnis d'hermosura.

Dins de la cova tot era amor: paraments sumptuosos, garlandes de festa, lliris-jonchs y mareselves tot ho engarlandaven, y al mig hi havia la taula del festí, ab copes d'or, ahont se servia la beguda d'immortal gaubança.

Al sò de cançons tendres l'hereu de Viaplana s'havia endormiscat en braços de la Dòna d'Aigua.

Ella se'l mirava: més gentil cep de tanyada tendre no s'és vist pas: lo cor de la Dòna en fou bravament enamorat; li féu un bés al front. Ell se despertà.

—Per què,—digué ella,—no puch ser esposa teva?—

Suaus remors d'indefinible harmonia se sentien al lluny; una llum dolça, apagada, resplendia dins la cova.

Lo jove quedà parat, commòs d'ubriaguesa d'amor.

—Anem cap a casa, anem,—li contestà. Seràs la jove de Viaplana.

—Sols te prech, amor meu, que jamay, succeheixi lo que succeheixi, me digues «Dòna d'Aigua».

—T'ho juro.—

La cova s'obrí per entremig de la tendre y verda falsia que cobria la porta; y com dos alegres infants, riallers, joyosos, se'n anaren cap a la casa.

Se feren grosses bodes, y com ella tenia en son poder los tresors que s'amaguen dins la terra y los que baixant del cel, en forma de pluja, la fecondeixen, prompte lo mas fou ple de tota fortuna y abundancia.

Les espigues de blat se convertien en grossa pluja d'or quan rajaven a l'era, tots los esplets eren ufanosos. Y fins

Déu, pera ferlos més feliços, los havia dat dos hermosos noys que eren la seva alegria.

A dalt de la montanya, en lo més isart d'ella, en la boscuria espessa, hi vivia Joan de l'Os (1), mig home, mig fera, de niçaga de gegant, esperit del mal, envejós de tota benhaurança.

Quan vegí la riquesa de que s'anava rublint lo mas de Viaplana, enfellonit, cridà a sos companys *Bufim-bufayna* y *Gira-montanyes*, y'ls digué:

—Envieu allí baix una furient tempesta, feu tremolar la terra, estimbeu penyals y roques, y acabeu ab tota aquella felicitat y ditxa.—

Era al mes de Maig, quan los prats floreixen y la rublerta espiga's gronxa al pes de sa riquesa.

La Dòna d'Aigua, que sempre vigilava, vegé ab temença lo cap de núvol eixir per damunt de la singlarera. Se la va teme desseguida, y, cridant a tots los jornalers y moços:

—Apa, minyons,—los digué;—feu corre la falç y segueu lo blat, que se'ns ve la tempesta a sobre.—

Tota la munió de servey se llençà a la feina. Semblava allò una mar brunzenta de tanta lluentor d'cina. Aviat fou acabat.

Quan l'hereu se'n adonà fou furiós que més no podia.

—Qui us ha fet segar, si'l blat era vert encara?

—La mestressa ens ho ha dit.

—Tu, tu? Ja no tindries d'esser Dòna d'Aigua.—

Desseguida se sentí un gran terratrèmol: la Dòna d'Aigua havia desaparegut.

La tempestat esclatà y la pedregada fou tant forta que no deixà res en peu, ni un bri d'herba.

Llavores l'hereu conegué'l seu erro.

Bé'n pregà, bé va exclamarse: res hi valgué: la seva dòna havia tornat al encantament de fada.

Los fills, pobrets, no feyen sinó plorar. Sa mare, al sentirlos, se'n condolgué y, anantlos una nit a cercar, se'ls endugué envers sa cova.

(1) *Rondallayre*, del autor, vol. I, pàg. 11.

Quan l'endemà al matí l'hereu trobà que no hi eren no pogué més, y deslliberà anar pel món a cercarlos y desfer l'encantament que sa esposa y fills tenien.

Pujà montanya amunt vers ahont era Joan de l'Os; més així que aquet vegé pujarlo, no féu més que esberlar, de un cop de massa, un troç de single y deixar anar cap avall un estimball de roques, que atuhiren al hereu de Viaplana.

Desde'l fons del barranch ahont caigué, mig d'angoixa, sentí una veu dolça, d'infant del cel, del seu fill, que li deya:

—Pare, si voleu desencantarnos, cal que busqueu l'espasa de Sant Martí (1), la ab que un dia partí la capa ab un pobre, y mateu a Joan de l'Os.—

L'hereu de Viaplana agafà coratge y, aixecantse, se posà a seguir lo Vallès per si la trobava. Sant Martí tenia una capella (2) a Sant Miquel del Fay, més una tempestat l'havia enderrocada y l'espasa era perduda.

Passà serrats, passà valls, se ficà en mig les boscuries, furgant les revellides soques a veure si hi era; se llencà a seguir riberals y fondalades: en lloch va trobarla.

Per fi, un die arriba al peu del Montseny, afadigat y mig mort, a la porta de can Soler de Vilardell (3). Era aqueix un home bo, generós. Ell li féu la demanda. Y veureu lo que va contarli.

—Quan al hivern lo fret tot ho aclaparava y era tot blanch de neu, arribà a ma casa un vell, tot pobre y aparacat que dava llàstima, y me demanà de l'almoïna. Jo me n'anava cap al bosch a fer llenya, y pera defensarme de les besties feres duya ma espasa. Al veure aquell home me'n condolguí y, deixant l'espasa a la porta, me vaig ficar dins

(1) *Documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón*, vol. X, pàg. 104.—Feliu de la Peña: *Anales de Cataluña*, vol. I, pàg. 328.—Pi y Arimon: *Barcelona antigua y moderna*, vol. II, pàg. 454.—Piferrer: *Bellezas de España y Cataluña*, vol. I, pàg. 41.

(2) Avuy hi és refeta.

(3) Vegis la nota 1.

pera cercar un mós de pa. Quan vaig tornar a sortir, lo pobre no hi era y en lloch de ma espasa n'hi vaig trobar una altra tota resplendent. La vaig voler provar, y d'un sol cop vaig partir un gros tronch d'arbre; la vaig tornar a provar, y, pegant a una roca, la vaig estabellar pel mig en dos gruixuts troços. No hi havia cap dubte: era l'espasa de Sant Martí, tant miraculosa (1). —

Lo jove li contà sa historia y li pregà que n'hi fes mercè d'ella.

—L'has menester? Digasme que no'n faràs cap mal ús. Aquí la tens. Més tenthí compte, que també podria esser ta desgracia. —

Lo jove l'agafà desseguida, y, ple de coratge, embestí cap amunt envers la montanya ahont era Joan de l'Os.

Quan aquet lo vegé y reparà ab l'espasa, s'enardí de valia, conjominà tots los seus malefcis y creà un drach d'espaventable forma (2).

Era gruixut y fort, horrorós, d'escates de ferro y urpa esgarrifosa, ab cua de serp y de llargues ales. Ni'l Lluert de Sant Eudalt, ni'l Drach de Banyoles, ni al qui vencé'l gran Carlemany, podien comparàrseli.

Aixís que'l jove arribà a dalt li llençà'l drach a sobre. Sort que aquet era valent y tenia fè en sa espasa. La lluita fou horrible: botaven los palets de terra que semblava una forta pedregada; la polçaguera era forta y negra de tant espessa; lo drach cridà a arrebatat lo jove cap enlaire; més aquet, pres y tot entre ses urpes, li clavà l'espasa al mig del cor, y caigueren tots dos, de l'alçada que eren, a terra.

Los espetechs del drach foren horrorosos, y donà tant forta sotragada al quedar mort, que, en mig de gran terratrèmol, tota la montanya, ab Joan de l'Os y tot, s'esmicolà,

(1) Nota de la *Crònica de D. Pere IV*, traduhida per D. Anton de Bofarull.

(2) Pellicer y Pagès: *Santa Maria de Ripoll*, pàg. 76.—Alsius: *Historia de Bañolas*.—Balaguer: *Historia de Catalunya*, vol. I, pàg. 219.—*Tradicions del Vallès*, del autor.

anant tot rostos avall, restant solament la roca descar-nada, que formava son ànima, en peu.

Lo jove va salvarse, quedant de peu sobre ella apoyat ab sa espasa; pegà ab ella un gran cop a la roca; aqueixa's partí, y quedaren al descobert los grans palaus y coves de ses entranyes.

En la més grandiosa, al mig d'ella, dormida en llit de flors, hi havia la Dòna d'Aigua ab sos fillets un a cada costat.

Al esclatar a dintre la llum del die, la Dòna obrí los parpres, sentí l'alè de vida, despertà a sos fills y's dirigí envers l'hereu ab ànima commosa, plena d'amor y ditxa.

L'hereu estava sorprès de tanta ventura, no sabia lo que li passava: ab l'espasa encara a la mà donà una forta abraçada a sa esposa. Malaguanyadament l'espasa era bruta de sanch del drach, que era verinosa. N'hi va caure una gota al braç y desseguida se sentí ferit (1). Bé hi fou amatenta sa esposa pera aixugarla, però res hi valgué: l'arbre d'antich tronch, de fornida branca, caigué mort.

La Dòna d'Aigua havia perdut sa antiga naturalesa, era dòna mortal, y ab sos dos fillets se'n anà cap al mas de Viaplana a conresar la terra y a lluitar ab tots los quefers de la vida.

Havia finit l'edat de les encantaries, la de la força: entrava de ple la de la fè cristiana, de la civilisació moderna.

FRANCISCO DE S. MASPONS Y LABRÓS

(1) Pi y Arimon, lloch citat.

CATALECH ESPELEOLOGICH

DE CATALUNYA (1)

INTRODUCCIÓ

La ciencia espeleològica és una ciencia nova: fins fa pocs anys ningú's dedicava a escorcollar les misterioses profunditats de la terra, siga per efecte de la superstició popular, siga per no creures que valgués la pena d'esser estudiades.

Però avuy és tot al revés: savis eminents s'endinzen dintre terra, segueixen tots los seus forats y foradets, estudien lo naixement de les aigues, la constitució dels terrenos, les revolucions qui han commogut la crostra del nostre planeta, los restos *proto-històrichs*; en una paraula, formen la ciencia espeleològica ab ses variades aplicacions. No és aquí nostre objecte enumerar les ventatges d'aquesta ciencia, puix ho havem fet ja en altra part (2).

Lo nostre CENTRE pot ben bé vanagloriarse d'haver sigut l'*introductor*, diguemho aixís, de la ciencia espeleològica a Catalunya. Ningú's preocupava del sub-sol català, ni ningú sospitava que valgués la pena d'esser estudiat, quan lo CENTRE, que estava en relacions ab son delegat a París M. Martel, escampà unes fulles importantíssimes entre'ls seus delegats de les diferents comarques de Catalunya.

Aquestes fulles eren un veritable *Interrogatori* encaminat a recullir abundants y profitoses notícies sobre les cavernes, llachs y rius soterranis. No's pot negar l'import-

(1) Lo CENTRE EXCURSIONISTA agrahirà moltíssim que tots los socis que tinguen notícies de coves y avenchs no incloses en aquet Catàlech se dignin enviarles pera completar-lo, com també si hi hà alguna nota equivocada que mereixi l'esmena.

(2) M. Martel y l'*Espeleologia*: «La Renaixensa» de 18 d'Octubre de 1896.

tancia d'aquest interrogatori, com dèyem en altre lloch (1), per quan ell havia d'esser la clau, lo punt de sortida de totes les exploracions que's volguessin fer. Molts delegats han contestat, y les seves respostes basten pera fer una combinació d'excursions espeleològiques que sèns dubte donaràn fruits abundants e impensats; d'aquesta manera s'ha abreviat lo treball y el CENTRE sabrà, abans de començar les exploracions, lo lloch ont aquestes han de verificarse.

Malgrat la bona voluntat dels socis delegats, les fulles retornades ab respostes satisfactories no eren suficients pera formar un catàlech una mica important de les coves y avenchs de Catalunya: calia, per lo tant, buscar més dats, més notes de coves y avenchs. An això'm dedicava ab afany, quan vingué a les meves mans, com caigut del cel, lo *Boletín de la Comisión del Mapa Geológico de España*, corresponent al any 1894, ont lo Sr. Puig y Larraz publicava una memòria llarguíssima titulada *Cavernas y simas de España*. Poden contar quin salt me féu el cor! Llegeixo la part corresponent a les províncies catalanes, y encara que la trobo incompleta y equivocada en molts dats, comprench la necessitat d'esmenarla y completarla pera que formi la guia de la *Secció Espeleològica*.

Y veus-aquí, donchs, a lo que vinch avuy: a fer un catàlech de les coves y avenchs de Catalunya. La base d'aquet catàlech és la citada obra d'en Puig y Larraz, esmenada y augmentada mitjançant los *Interrogatoris* retornats pels socis delegats, les notes per mi recullides, les facilitades pels companys y les que tinguen a bé remetre tots quants s'interessen per la patria catalana.

Divideixo'l *Catàlech Espeleològich* per comarques, fuint de les arbitraries divisions administratives; però dech advertir que si algun dels nostres lectors troba inclòs en una comarca algun poble que ell creu pertany a una altra, no'n faci cas, puix estem convençuts de que és im-

(1) *L'Espeleologia a Catalunya*: «*La Renaixensa*» de 25 d'Octubre de 1896.

possible determinar exactament avuy en die les comarques catalanes: això hà d'esser objecte de costoses investigacions y llarch estudi fóra d'aquet lloch. Posem després lo poble en qual terme's troba inclosa la cova, lo nom d'aquesta, la situació, formació geològica del terreno ont se troba, bibliografia y exploradors. Entre aquets últims poso sols als qui han visitat una cova *totalment y ab un fi científich*.

Anem, donchs, a la tasca, que per cert serà bastant llarga; però abans, en nom del CENTRE, dono les més expressives gracies a tots los socis delegats que ab ses respostes han contribuït a la major perfecció d'aquet.

COVES Y AVENCHS

VALLÈS

Montcada. 1) — COVA DE NA GUILLEUMA. — Està situada en lo mateix turó de Montcada. La boca és baixa y de ràpida pendent; però no és lo que diuen en Pujades y en Muntaner, puix no existeixen los precipicis de que parlen; la baixada és una mica perillosa a causa de les abundants y fondes esquerdes que's troben; la galeria és molt irregular, puix mentres en uns llochs s'aixampla molt, en altres és precis arrossegar-se; als 27 metres se troba una especie de pou que va a parar a una cambra d'uns 5 metres de llargada per 2 d'amplada; aquesta té un altre pou que va a una altra cambra, y lo mateix pot dir-se d'aquesta; de manera que hi hà tres cavitats o cambres sobreposades. Lo poble diu que tenia comunicació ab el mar, entre Montgat y Badalona.

ITINER. Montcada, estació del ferro-carril de Zaragoza, a 11 kilòmetres de Barcelona. — TER. G. Calices silúriques. — BIBLI. Pujades, Piferrer, Maspons, Barcon, Bru y Garrigosa, *Bulll. de la Assoc. d'Exc. Catal.*, any IV; Balaguer, Puig y Larraz. — EXPL. N. Font y Sagué y J. Maspons y Camarasa, en Desembre de 1896.

2) — COVA DEL CASTELL. — En la mateixa montanya, a uns 400 metres més amunt que l'anterior, dirigintse al castell. És tant sols una gruta, puix no té més que uns 5 metres de fondaria per 3'6 d'ample; lo pis és pla.

TER. G. Calices silúriques. — BIBLI. Barcon, Bru y Garrigosa, *lloch cit.*; Balaguer, Puig y Larraz.

3) — COVA DEL HERMITÁ. — Prop l'anterior, y se suposa que ha estat habitada, com lo seu nom indica. No obstant, lo accidental de la seva situació y l'estat en que avuy se troba fan dubtar de semblant suposició.

TER. G. Calices silúriques. — BIBLI. Barcon, Bru y Garrigosa, *lloch cit.*; Puig y Larraz.

4) — COVA DE LA MARE DE DÉU. — Vora'l castell. Té un aspecte molt bonich y gaudeix de bona vista. Son nom prové d'havershi trobat una imatge de la Verge.

TER. G. Calices silúriques. — BIBLI. Barcon, Bru y Garrigosa, *lloch cit.*; Puig y Larraz.

5) — CAVERNA DE CAN SANS. — Fou descoberta en 1882 ab motiu d'unes obres. Tenia abundants estalagmites.

TER. G. Califa tobacia quaternaria. — BIBLI. Almera, *Crón. cient.*, 1883. — EXPL. Almera, qui hi trobà restos del *Ursus speleus* y una valva del *Pectunculus glycimeris*.

Sentmanat. 6) — AVENCH DE CASTELLET DE DALT. — Està situat vora la masia d'aquet nom. És bastant fondo y consta de dos compartiments, per dirho així: lo primer, d'uns 50 metres de fondaria, acaba ab un replà que presenta un sot en un de sos extrems, y en lo sol d'aquet s'obre la boca d'un altre pou vertical d'uns 70 metres de longitud, de secció desigual, y en qual fons hi hà altres obertures (*no explorades.*) En aquest avench hi foren tirats, en temps de la guerra de l'Independencia, alguns cadavres de francesos que s'extraviaren per aquells encontorns, sent causa de que's fessin hipòtesis equivocades pels naturalistes que posteriorment reconegueren aquest avench, puix se cregueren, per l'estat dels òssos, que havien fet un descobriment important.

ITINER. A 4 kilòmetres de l'estació de Palau-Solitar

(línea de Caldes), carretera de Sabadell. — TER. G. Conglomerat numulítich. — BIBLI. Graells (Mariano de la Paz), *Datos inéditos*. — EXPL. Graells y Balart, en 1825.

7) — COVA DEL COMTE. — Caverna situada en la roca que serveix de fonament al *Castell de Sentmanat*, y qual boca, d'accés difícilíssim, s'obre sota la cascada que en aquell lloch forma lo torrent anomenat *Riera de Sentmanat*.

Aquesta caverna ha sigut habitada temporalment per l'home en diferents èpoques, en temps de disturbis polítics. En son interior s'hi troben restos de construccions.

TER. G. Conglomerat numulítich. — BIBLI. Llobet, *Museo Univ.*, I. — EXPL. Llobet y Vallobera, en 1857.

8) — AVENCH DE CAN PADRÓ. — Està situat vora la masia d'aquet nom. Actualment no té importancia per haverse tapat ab les plujes abundants.

Sant Llorenç del Munt (Matadepera). 9) — COVA DEL DRACH. — A uns 2 kilòmetres del monestir, cap al N., s'aixeca una mole pròximament cúbica, formada per quatre roques colossals sobreposades, que deixen entre sí un passadiç estret ab una entrada lateral y tres obertures. Sa altura és d'uns 25 metres.

ITINER. Fins al monestir, desde Barcelona a Sabadell, ab ferro-carril; de Barcelona a Castellar, ab diligencia; de Castellar a Sant Llorenç, a peu, tres hores; desde Tarrassa, per Matadepera, tres hores. — TER. G. Conglomerat numulítich. — BIBLI. Madoz, Massó, Coll, Arabia, *Mem. de la Assoc. d'Exc. cient.*, II; Puig y Larraz.

10) — COVES DELS ESTABLES. — Vora l'anterior se troben aquestes coves, anomenades així per l'ús que se'n fa. En apariència són quatre o cinc coves. Sols és accessible una d'elles, ont tanquen los remats; té l'entrada molt alta y rodejada de quatre o cinch pilastres que sembla sostenen la nau. En el fons s'hi veuen algunes obertures, per ont la gent del país no ha volgut entrar.

TER. G. Conglomerat numulítich. — BIBLI. Arabia,

lloch cit.; Massó, Puig y Larraz; Palet y Barba, *Revista Egara*, 1896.

11) — LOS OBITS. — Són dues coves situades a una gran altura en la part oposada de la montanya; havien sigut habitades en temps relativament moderns.

TER. G. Conglomerat numulítich. — BIBLI. Arabia, *lloch citat.*; Palet y Barba.

12) — COVA SIMANYA. — Aquesta caverna és una de les més anomenades de Catalunya. Té una boca molt ampla y alta y gran vestíbul adornat ab malmeses estalagmites; al costat esquerre d'aquet s'obre una galeria de 30 metres; la galeria central segueix quasi en línia recta uns 40 metres, ont se bifurca. Una de les galeries segueix la mateixa direcció que l'anterior uns 20 metres, ont se troba un forat d'un pam y mig d'amplada. Era creencia general que darrera aquet forat hi havia un avench fondíssim, de manera que tots los visitants hi tiraven pedres per veure si podien sentir quan tocaven lo fons; però l'autor d'aquet treball s'arriscà passant ab molta pena lo citat forat y's trobà ab que la galeria seguia de la mateixa manera a l'altra part, podent seguir-la 16 metres més tot arrastrantse, fins que trobà'l pas tancat. L'altra galeria de l'esquerra té 67 metres fins al punt anomenat *la oca*, ont hi hà un gran bassal d'aigua; ningú, que ho sapiguem, s'havia atrevit a salvar aquet destorb totalment y a seguir ses misterioses profunditats; però l'istiu de 1896 hi anàrem ab en Palet y Barba y altres joves de Tarrassa y tinguérem la satisfacció d'atravessar-lo; la galeria segueix en línia recta 29 metres, y en té a mà esquerra una altra de 37 metres; després se bifurca en dues de 22 (esquerra) y 12 (dreta) metres, ont acaba. Abans de nosaltres sols s'havien pogut recorre 120 metres, però nosaltres arribàrem, comptant totes les galeries, a 236 metres.

TER. Conglomerat numulítich. — BIBLI. Madoz, Piferer, Pi y Margall, Prado, Balaguer, Canal y Bofill, *Butlletí de la Assoc. d'Excurs. catal.*, any II; Coll, Arabia, Maspons, Palet y Barba, Puig y Larraz. — EXPL. Palet y Barba y Font y Sagué, en 1896.

13) — SIMANYA PETITA. — Està situada vora l'anterior y consta d'una sola galeria. Junt ab en Palet y Barba hi férem excavacions sense resultat.

BIBLI. Palet. — EXPL. Palet y Font y Sagué, en 1896.

14) — COVA DEL FONDAL. — Se troba al SE. del turó en que està edificat lo monestir, a una mitja hora del camí, per sota'l que's dirigeix a Matadepera, y uns 100 metres més avall que Sant Llorenç; en lo mateix lloch se sent un eco que repeteix per tres vegades les paraules. La caverna té tres boques desiguals, que van a parar a una cambra central per corredors de diferenta longitud. Davant de la galeria que cau més cap al Mig-jorn, s'obre un pas bastant estret que conduceix a un aixamplament més petit que'l primer, en qual centre s'observen tres pilars d'estalagmites. Aquí comença una curta y estreta rampa que va a parar a una cambra circular, ont, en apariencia, acaba la caverna per aquet costat. Midada la distancia desde aquet lloch fins a la boca, situada més al N., és de 51'60 metres de longitud; l'altura és molt variable: a l'entrada tindrà uns 3 metres; en l'aixamplament en que's reuneixen les galeries d'entrada, vora 5; en l'altre més petit, sols 2'5, y en les galeries és tant diferent, que tant prompte s'hà de passar arrastrantse com se pert de vista'l sostre. Lo nivell és també irregular, puix mentres en la galeria d'entrada més septentrional lo pes és horitzontal fins a la cambra central, en les altres dues va pujant poch a poch; però, després de dita cambra, se puja molt depressa. En la cova, coberta tota ella d'estalagmites y estalagmites, no s'han trobat més restos d'animals que les larves d'alguns coleòpters. A l'esquerra de la galeria que acabem de descriure n'hi hà una altra cap al NE., estreta y molt curta.

BIBLI. Arabia, *Mem. de l'Assoc. Catal. d'Exc. cient.*, II; Massó, Puig y Larraz.

15) — COVA DE SANTA AGNÈS. — És una caverna natural que en l'Etat Mitjana s'aprofità pera hermita de l'advocació de dita santa, per haver sigut, segons la tradició, el lloch de la lluita y triomf del comte Jofre contra'l *Drach* que a principis del sigle IX habitava en la cova a que

havem fet referència. Té una font en son interior y alguna que altra estalagtitita.

BIBLI. Coll y Brugada, *L'Exc.*, 1882; Arabia, Massó, Puig y Larraz.

16) — COVA DEL FRARE O CAU DE LA MONEDA. — Se troba aquesta caverna un quart més amunt de Can Pobla; suposen que conté un tresor. L'exploràrem detingudament junt ab en Palet y Barba, en la citada excursió, fenthi excavacions que no donaren resultat, puix a un metre de fondaria encara trobavem restos completament històrichs. Té dues entrades, una d'elles tapada actualment per la brossa, y consta d'una sola galeria bastant ampla, alta y fonda; però no és ni de molt la més gran de la montanya, com suposa la gent del país.

BIBLI. Massó, *Mem. de l'Assoc. Catal. d'Excur. científicas*, VII; Palet y Barba, Puig y Larraz. — EXPL. Palet y Font y Sagué, en 1896.

17) — COVA DEL BISBE.

18) — LA COVA FOSCA. — Són grutes sense cap importància.

19) — COVA DE LES ANIMES. — La situació d'aquesta cova és coneguda de molt poch. Se troba a mitja hora al E. del monestir y al marge d'un precipici; més que cova és un cau, puix és necessari seguir-la quasi tota de genollons o arrastrantse; la galeria d'entrada té 37 metres, bifurcantse en dues; la de l'esquerra té 10 metres, ab una altra galeria de 7 metres que té una obertura que dóna a un precipici espantós; la de la dreta, 16 metres, y al fons s'hi troben estalagtitites; al mig té una altra galeria a l'esquerra de 25 metres, que al final se bifurca en dues de 5. El total de totes les galeries és de 100 metres. Hi trobàrem gran nombre de papallones nocturnes.

BIBLI. Palet. — EXPL. Palet y Font y Sagué, en 1896.

20) — AVENCH (*sense nom*) — A mitja hora del monestir, a l'esquerra del camí de Matadepera (*per explorar*).

21) — L'AVENCH DE CAN PÉLACHS. — Gruta sense importància ont hi hà una font. S'hi baixa per una tosca escalinata.

Caldes de Montbuy. 22) COVA DELS MOLTONS.—En lo Coll d'Ases y vora'l *Mas Farell*: és bastant gran, ja que, segons lo dir de la gent, hi caben més de cent moltons. Desde Caldes al Mas Farell no hi hà més que una hora y mitja a peu.

ITINER. Ferro-carril fins a Caldes.—TER. G. Calices triàsiques.—BIBLI. Arabia, *Bull. de l'Assoc. d'Excur. catal.*, any X; Puig y Larraz.

23) — COVA DE GUANTA. — Caverna situada en la montanya del Farell. És cèlebre en la comarca perquè, segons la tradició, en ella s'hi amagà, l'any 993, lo comte Borrell fugint dels alarbs.

TER. G. Calices triàsiques.—BIBLI. Maspons, *An. de la Soc. d'Excur. Catal.*, 1881.

24) — LOS ABIMS. — A poca distancia de Caldes (*no explorats*).

Montmany. 25) — LA CASA FALSA. — Sota'l casal anomenat *l'Uya*, situat en la montanya entre La Garriga y Montmany, naix un torrent que, després d'atravessar un prat, forma dues cascades, y a una gran altura, sobre la segona d'aquestes y sobre'l mateix precipici, inaccessible per aquell costat, se veu un forat quadrat que dóna pas a una cova bastant gran, completament plena d'estalagmites y estalagmites. En un recó hi hà un petit forat que dóna entrada a una galeria estretíssima, ont no pot passarse sense arrastrarse, y la qual porta a un altre aixamplament molt més gran que'l superior y tot ple de columnes y concrecions calices. Pera arribar a la cova hi hagué necessitat de fer un pas entre les roques de la cascada superior y ab l'ajuda de cordes baixar fins a l'entrada.

ITINER. A uns 3 kilòmetres de La Garriga.—TER. G. Calices triàsiques.—BIBLI. Maspons, *Bull. de la Assoc. d'Excur. catal.*, any VIII.—EXPL. Maspons y Labrós.

26) — AVENCHS. — a.) — Sobre Santa Eugenia, en terres de Castellar, hi hà un forat entre les roques, per ont surt humitat y s'hi sent un soroll molt fondo.

b.)— En la vinya de *Can Jan* dita la *Castellà* hi hà un gros forat entre les roques, per ont si s'hi tiren pedres se perden en lo pregon. Ne surt humitat y s'hi percebeix un soroll confós. A 100 metres de distancia y a uns 40 més avall hi hà una petita font de doll variant.

c.)— En l'era de *Can Miquel* de Montmany existeix un petit forat que llença humitat y s'hi sent soroll d'aigua.

La tradició assegura que aquets forats comuniquen ab lo riu soterrani que porta l'aigua de la Bancó de Tagamanent (Aiguafreda a Bigues). (Inèdits.)

Sant Feliu de Codines. 27)— COVA DE LA BASSELLA. — Sobre Sant Miquel Petit.

TER. Numulítich. (Inèdita.)

Figaró. 28)— Cova. Sobre *can Fitó*, sota mateix del single.

Bigues. 29)— COVES DE LA CASCADA DE SANT MIQUEL.— N'hi hà algunes que's troben sota mateix de la cascada formada pel riu Rossinyol. Més que cavernes, són grutes que s'han format en la tova que deixa l'aigua en sa caiguda. Una d'elles té en son interior un bassal d'aigua que en el país anomenen *el lago*. Totes tenen estalagmites.

30)— COVA DE SANT MIQUEL DEL FAY. — És una petita cavitat situada sota l'altar major de la capella, y en la que, segons la tradició, se trobà miraculosament l'imatge del Sant.

31)— COVA DE L'ERMITA. — Cavitat natural que forma una nau d'uns 9 metres de llarch, 7 d'ample y altres tants d'alt. Se diu que aquesta caverna era ja coneguda en temps dels romans, qui l'anomenaren *specus mirabilis*.

ITINER. Desde La Garriga (estació de ferro-carril) hi hà 7 kilòmetres passant per Riells. Desde Figaró (apeader), 4 kilòmetres per Montmany; desde Caldes (estació), 12 kilòmetres.—TER. G. Calices triàsiques y toves.—BIBLI. Miñano, Madoz, Piferrer y Cuadrado, Prado, Aulestia y

Balaguer (A.), *Mem. de la Soc. Catal. d'Excur. cient.*, III; Puig y Larraz.

32) — COVA DE VALLDERRÓS. — Se troba en la fondalada del seu nom, y ont se troba la cova sols pot arribarse passant per entre espessa brossa que amaga l'entrada. Segons diu la gent, és molt llarga y té una altra boca a l'altra part de les serres de Bertí, en un torrent, y està tapada per una grossa pedra.

TER. Calices cretàcees. — BIBLI. Maspons, *An. de la Soc. d'Excur. Catal.*, 1881.

33) — COVA DEL MORO O COVA DEL PI. — En les serres de Bertí, a una hora de Riells, se troba aquesta cavitat, que no és més que una petita gruta en qual boca hi hà un replà, ont ha crescut un pi. L'accés és molt difícil per trobarse dalt d'una timba. En el país diuen que allí s'hi retirà un moro quan los expulsaren de la comarca; y's diu que'l pi naix al fons de la cova, al costat d'una font molt abundant, lo qual és fals, pus lo pi naix a fòra y no hi hà gens d'aigua dintre la cova. Aquesta fou visitada, ab gran perill de la vida, per D. Mariano de la Paz Graells, acompanyat de dos oficials francesos, en 1825, si bé aquets no serviren sinó d'auxiliars pera treurel de la perillosa situació en que's trobà al sortir de la cova després d'haverhi entrat imprudentment.

TER. G. Calices cretàcees. — BIBLI. Graells, *Datos inéditos*. — EXPL. Graells, en 1825.

Tagamanent. 34) — COVA DE LA VERGE. — En aquesta cavitat és tradició que fou trobada l'imatge que's venera en la capella de la *Mare de Déu de Tagamanent*. Se troba a uns quinze minuts del santuari, en lo camí del Collet de Sant Martí.

ITINER. Camins de ferradura. Desde l'estació de Sant Martí hi hà uns 5 kilòmetres. — TER. G. Calices triàsiques. — BIBLI. Osona, *Bulll. de l'Assoc. d'Excur. Catal.*

MARESSA

Montgat. 35) — COVA DE MONTGAT. — ITINER. Montgat (estació de la línia del litoral). — TER. Calices devonians. — BIBLI. Prado, *Descrip. fis. y geol. de Madrid*; Puig y Larraz.

Sant Pere de Premià. 36) — COVES DE LA CISA. — Vora'l santuari del mateix nom, a uns 3 kilòmetres de Premià de Dalt, hi hà unes esquerdes molt fondes.

ITINER. Premià de Mar (línia del litoral). — TER. Granet. — BIBLI. Almirall, *Jardín de María en el Principado de Cataluña*.

Cabrera de Mataró. 37) — LA COVA DE LES ENCANTADES O' L FORAT DE LES BONES DONES. — En la vessana E. del Mont Cabrer. Es una gruta molt petita, ab dues entrades. En Febrer de 1897 la vaig visitar ab varis amichs, acompanyats d'en Coll de Vilassar; hi férem excavacions sense cap resultat.

Dosrius. 38) — COVA DEL CORREDOR. — Al E. d'Alfar, en el congost anomenat *Trenta passes*, vora Sant Celoni, se troba aquesta cova, de la qual surt aigua.

ITINER. A uns 5 kilòmetres de Llinàs (línia de França, interior). TER. Granet. — BIBLI. Madoz, *Dic. geogr.*; Maspons, Puig y Larraz.

LA SELVA

Anglés. 39) — COVA DE SERRALLONGA. — Situada a uns cinch quarts d'Anglés y un kilòmetre més amunt dels forns de fundició de plom y en la vessant oposada a la casa de la Panadella.

ITINER. Camins vehinals; diligencia a Girona. — TER. G. Calices silúriques. — BIBLI. Osona, *Guía general del Montseny*; Puig y Larraz.

Sarrià. 40) — CAU DE LES GOGES. — Junt a la carretera de França, a 4 kilòmetres al NE. de Girona y al peu de la *Costa roja*.

ITINER. Carretera de França, a 4 kilòmetres de les estacions de Girona y Celrà. — TER. G. Margues roges garumnenses. — EXPL. Palol, Vinyas; s'hi han trobat objectes de sílex. — BIBL. *Rev. de Gerona*, XIII; Puig y Larraz; *Interr. del Centre Excur.*

Celrà. 41) — Una cova.

BIBL. *Interr. del Centre Excursionista*.

Sant Julià de Ramis. 42) — Dues coves.

BIBL. *Interr. del Centre Excursionista*.

Tossa. 43) — COVA DEL BERGANTÍ. COVA DEL PALOMAR. — Són les dues cavernes més grans de les varies que's veuen al NE. de la població, y són degudes a la força de les ones, que han socavat les roques que formen la costa.

ITINER. Camins vehinals. — TER. G. Granet. — BIBL. Castellet, Casades; Vayreda, *Cròn. cient.*, XIII; Aulestia, Font, Hohl, Puig y Larraz.

NORBERT FONT Y SAGUÈ

(*Seguirà*)

BIBLIOGRAFIA

Hijos ilustres de Cerdaña, por AGUSTÍN PUYOL SAFONT, PBRO.
—*Barcelona, La Académica, 1856.*—Un volum en 8.º
de 135 pàgs.

El nostre actiu y estudiós soci delegat a Bolvir ha lograt reunir en aquet interessant llibre les biografies de setanta nou cerdans, y per la munió de noticies que ha acumulat es veu el treball que suposa en l'autor, treball que tots els amants del estudi li hauràn d'agrahir. Mossèn Puyol fa constar en el pròlech que sent la primera vegada que s'ha intentat fer un catàlech biogràfic dels fills ilustres de Cerdanya, no s'hà de considerar sinó com un ensaig que més endavant podrà completarse. Perxò no podem ser exigents, y sols de pas direm que hi trobem a faltar la noticia d'alguns que han il·lustrat la regió cerdana. El P. Onofre Pou, l'autor del *Thesaurus puerilis*, que's va imprimir a Valencia en 1575 y a Barcelona en 1600; el P. Fra Thomàs Junoy, autor d'obres verament notables per desgracia inèdites, entre elles la *Historia de los Ceretanos*, entre altres, són figures que no podien faltar en el llibre interessant de mossèn Puyol. Aixís y tot, recomanem el llibre als nostres associats y desitjem que l'autor produeixi noves obres per l'estil, no podent amagar que l'aplaudirem molt més a gust si els futurs treballs fossin escrits en la nostra llengua.

El valle de Arán, por JOSÉ REIG Y PALAU.—*Grabado y estampado por Tomás y C.ia, Barcelona, 1896.*—130 pàgines y 1 mapa cromolitografiat.

Es lo primer treball descriptiu que s'ha fet d'aquesta bonica vall pirenenca, sobre la qual no's tenien fins ara més que datos incomplets, noticies soltes escampades en relacions de viatges y excursions. Lo jove enginyer de monts Sr. Reig, que ha romput en aquesta obra ses primeres llances en la premsa, ho ha fet d'una manera molt completa, y pot estar joyós de sa obra, a hont hi ha abocat no sols los coneixements adquirits en sis anys de recorre aquet trencat territori, sinó les noticies y datos bibliogràfics recullits en les varies publicacions que de la vall s'han ocupat.

Consta l'obra de 9 capítols en que tracta detingudament

l'història, la situació, l'orografia, l'hidrografia, la fesomia general de la vall, lo clima, la població, caràcter y usos dels habitants, les produccions, y, per fi, les millores que caldria introduir tant en l'explotació dels boscos com en les vies de comunicació.

Es, donchs, un llibre que llegirà ab gust no sols l'home de ciència que vulgui coneixe la geografia, el modo de ser y els recursos ab que compta aquesta apartada regió catalana, sinó'l viatger, el qui disfruti ab la descripció de les belleses tancades dintre de nostres Pireneus y desitgi enterarse del país abans d'anarhi.

L'impressió és luxosa y el mapa en escala de 1 per 50,000, que no té menos de 80 centímetres per 90, està fet a moltes tintes y és el més gran que s'ha publicat d'aquesta comarca.

Cavernas y simas de España, por GABRIEL PUIG Y LARRAZ.—*Boletín de la Comisión del Mapa geológico de España*, tomo XXI (1894).—Madrid, 1896, Imprenta de Tello.—Un volum de 443 pàgines.

Falta feya un treball com el que ha portat a cap l'illustrat enginyer de mines Sr. Puig, avuy que l'Espelologia, branca brotada fa quatre dies del arbre de les ciències d'observació, desperta tant d'interès y troba tants adeptes.

En aquesta obra dit autor ha recopilat ab paciència benedictina totes quantes notícies de coves y semblants accidents de l'escorça de la terra se saben a la Península; y bastarà, pera comprendre sa importància, dir que'l número de les que se'n tenia notícia, fa 32 anys, per una llista que publicà lo geòlech D. Casiano de Prado, era de 130, mentres que passen de 2,000 les que se citen o descriuen en lo treball que nos ocupa.

Van ordenades per províncies, y al peu de cada descripció s'hi troba l'*itinerari*, la *formació geològica* en que està oberta la cova, y la *bibliografia* o fonts d'ahont procedeix la notícia.

Encara que aquesta obra no sigui més que una compilació, y, per lo tant, l'autor hagi tingut que despullar los documents arrellegats, del adorno literari que moltes vegades porten, no deixen per això, les concises descripcions que dóna, de permetre ferse càrrech de la forma e importància de dites cavitats naturals, majorment acompanyanthi moltes vegades conceptes propis, fruit ja de l'estudi, ja de l'observació personal.

Dos índices, l'un *geogràfic* y l'altre *alfabètic*, y un nodrit apèndice de *notes bibliogràfiques*, completen l'obra.

CRONICA DEL CENTRE

SESSIONS OFICIALS

JUNTA GENERAL.—Lo die 4 de Desembre prop-passat va tenir lloch, baix la presidència del Sr. Maspons y Labrós, al objecte de procedir a l'elecció dels socis que debien desempenyar los càrrechs que deixaven vacants la meitat dels individus de la Junta Directiva.

Varen esser elegits: *President*, D. Lluís Marià Vidal; *Tresorer*, D. Juli Vintró; *Vocals*, D. César A. Torras, D. Joan Cardona, D. Ramon Nonat Comas; *Vice-secretari*, D. Faustí Anglada.

Molts socis prengueren part en la votació, que donà per resultat la constitució de la nova Junta Directiva en la forma següent:

President, D. Lluís Marià Vidal; *Vice-president*, D. Ricard Permanyer y Ayats; *Tresorer*, D. Juli Vintró y Cassallachs; *Secretari*, D. Jaume Massó Torrents; *Vice-secretari*, D. Faustí Anglada; *Vocals*, D. Joan Cardona, D. César August Torras, D. Pere Pagès, D. Bartomeu Mitjans, D. Víctor Brossa, D. Ramon N. Comas.

Passant a ocupar la presidència lo Sr. Torras, a proposta dels Srs. Permanyer y Pagès, fou nombrat president honorari del CENTRE D. Francisco de Sales Maspons y Labrós, qual proposta aprovà la concurrència per aclamació.

SESSIONS PREPARATORIES.—Durant lo mes de Janer s'han celebrat les següents:

Die 15: Sessió preparatoria de l'excursió a les Boques Calentes del Montmell (Tarragona). Lectura del treball de D. Cels Gomis: *Reunions de bruixes y Les bruixes y'ls temporals*. Presidí la sessió lo senyor president honorari del CENTRE, D. Francisco de S. Maspons y Labrós.

Die 28: Sessió preparatoria de l'excursió al Santuari y Grau d'Escales, Bassegoda, singles de Talaixà y Sant Aniol. Lectura del treball de D. Jaume Massó Torrents: *La literatura catalana al Rosselló*. Presidí la sessió lo senyor Vocal de la Directiva don César August Torras.

NOVES

El die 10 va tenir lloch el dinar que cada any celebra'l CENTRE EXCURSIONISTA. Ab aquêt motiu es varen reunir al *Lyon d'Or* una quarentena d'associats, tots simpatisant ab l'idea excursionista y entusiastes per l'enaltiment de la terra catalana. Després d'excusada l'assistencia del vice-president, D. Ricard Permanyer, en una atenta carta, va venir el torn dels brindis, que tots varen servir per precisar l'ideal que anima al CENTRE. El president sortint, Sr. Maspons y Labrós, els va inaugurar ab entusiastes frases, y els va cloure'l nou president, Sr. Vidal, manifestant els seus fermes desigs de prosperitat per la nostra associació, indicant que faria tots els esforços per desenrotllar l'afecció a l'estudi y al treball. Tots els assistents conservaran, de segur, un grat recort del fraternal dinar.

—L'intrèpit explorador de cavernes y d'avenchs, M. Martel, que l'istiu passat ens va honrar ab la seva visita, acaba de publicar un llibre interessantíssim resultat de les seves exploracions, titulat *Irlande et cavernes anglaises* (París, Delagrave), il·lustrat ab més de cent gravats, plans, seccions y planxes.

—Com veuràn els nostres lectors, junt ab aquêt número del BUTLLETÍ repartim el primer full de l'obra de D. Pelegrí Casades y Gramatxes *Lo Llusanès*. A fi d'acompanyarla ab tota l'il·lustració possible, supliquem a tots els aficionats a la fotografia que tinguin clixés d'aquella pintoresca comarca catalana, que'ns en facilitin una prova o que'ns en donguin notícia a la Secretaria de l'Associació.

—El die 6 es va inaugurar en l'Universitat de Barcelona la càtedra de Literatura catalana, fundada per l'iniciativa del actual Rector l'Excm. senyor D. Manuel Duràn y Bas. Molts varen ser els concurrents a escoltar la lliçó del tant entès professor D. Antoni Rubió y Lluch, que ha sigut un dels presidents del nostre CENTRE.

—S'ha publicat el cartell dels Jochs Florals d'enguany, la presidència dels quals exerceix ara D. J. Maspons y Labrós, que fou nostre estimat president fins l'any passat.

LO CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA sols se declara responsable de lo contingut en la *Secció Oficial* del seu BUTLLETÍ, deixant íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.